

УДК 327.8-049.5:551.583

DOI dx.doi.org/10.30970/vir.2018.44.0.9449

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІДНОСИН УКРАЇНА-НАТО В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Оксана Кушта

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000, тел. (032)-239-41-32,
email: oksana.kushta@ukr.net*

Розглянуто питання трансформації відносин України з Організацією Північноатлантичного Договору під впливом агресивної політики Російської Федерації щодо України після 2014 року. Проаналізовано ключові напрями співпраці на двосторонньому та багатосторонньому рівнях щодо реформування сектору безпеки та оборони України та узгодження пріоритетних напрямів співробітництва на міжнародній арені.

Досвід становлення відносин з НАТО започаткований Хартією про особливе партнерство 1997 року та практичною діяльністю з 1994 року в рамках програми Організації «Партнерство заради миру». Не отримавши на Бухарестському саміті Альянсу 2008 року Плану дій щодо членства, Україна до 2014 року залишалася на етапі діалогу та секторальної військової співпраці. Протягом співпраці миротворчі батальйони за участю українських військовослужбовців брали участь в операціях Організації на Балканах, у Боснії та Герцеговині, Косово тощо.

Анексія Росією Автономної Республіки Крим, військові дії на Сході України 2014 року стали поворотною точкою відліку нового етапу співпраці України з Північноатлантичним Альянсом. Відмова України від позаблокового статусу та проголошення курсу на поглиблення європейської та головно євроатлантичної інтеграції відкрили нові можливості для співпраці з державами-членами Альянсу як у двосторонньому, так і в багатосторонньому форматах. Перебуваючи в стані війни з Російською Федерацією, Україна отримує від НАТО значну фінансову та матеріально-технічну допомогу через трастові фонди, створені державами-членами Організації. Україна отримала консультативну та політичну підтримку на найвищому рівні (Уельський та Варшавський саміти НАТО 2014, 2016 років).

Сьогодні можна виокремити 3 основні чинники, що перешкоджають вступу України в НАТО: військовий конфлікт на сході держави; невідповідність Збройних сил України стандартам НАТО; незавершені реформи в оборонній, правовій сферах, секторі державного управління тощо.

Підтримують євроатлантичний курсу України, як засвідчують соціологічні дослідження, понад 50% населення держави та значна частина європейців, передусім з країн-сусідів України. Обумовлено це, насамперед, нестабільною безпековою ситуацією в світі та відсутністю дієвих механізмів впливу на країни-агресори.

Отже, військова агресія Російської Федерації 2014 року стала стимулюючим фактором посилення співпраці з НАТО. За чотири останні роки спостерігається відчутний прогрес у зближенні України з Альянсом. За умов усунення зазначених основних чинників та надалі перебуваючи в тісному політичному діалозі та військовому співробітництві з організацією, Україна має всі шанси отримати План дій щодо членства.

Ключові слова: НАТО; План дій щодо членства; трастові фонди; євроатлантична інтеграція.

Постановка проблеми. На початку XXI століття світова спільнота зіштовхнулася з новим видом військової загрози, яку в політичному та

інформаційному просторі найчастіше називають терміном «гібридна війна». Схід України 2014 року опинився в епіцентрі активної фази ведення таких дій. У контексті ситуації, що склалася, доволі актуальною стала співпраця України з такими дієвими сьогодні міжнародними безпековими інституціями, як Північноатлантичний Альянс. Протягом чотирьох останніх років співпраця України з НАТО набула конкретних практичних обрисів і продовжує привертати увагу українських і зарубіжних експертів та аналітиків. Збільшенням консультативної та наданням фінансової допомоги Україні, закріпленням за нею статусу країни-аспіранта НАТО Альянс демонструє міжнародній спільноті свою зацікавленість в поглибленні співробітництва з Україною. Отож зазначена проблематика дослідження і в науковому, і в суспільно-політичному контексті залишається сьогодні актуальною.

Метою статті є дослідження та аналіз співробітництва України з НАТО впродовж 2014 – початку 2018 років.

Ступінь дослідження проблеми. Проблематика відносин Україна–НАТО в період військового вторгнення на територію України російської армії широко висвітлена і проаналізована в засобах масової інформації, її постійно моніторять наукові та аналітичні центри, такі як Центр міжнародної безпеки і партнерства (м. Львів), Центр геополітичних досліджень Борисфен-Інтел (м. Київ), Центр конверсії, миру та роззброєння (м. Київ). Великий вклад у дослідження проблематики належить Національному інституту стратегічних досліджень, Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії України, Інституту Євроатлантичного співробітництва та ін. Незважаючи на актуальність теми відносин Україна–НАТО в Україні і за її межами, у значній кількості публікацій і конференцій проблему досліджено фрагментарно, що потребує досконалішого аналізу.

Відлік співпраці України з Північноатлантичним Альянсом розпочався з приєднання України до програми «Партнерство заради миру» 1994 року і підписання 9 липня 1997 року Хартії про особливе партнерство. Важливим політичним етапом став Бухарестський саміт НАТО 2008 року, де вперше розглядали питання щодо отримання Плану дій на членство Україною та Грузією. Не отримавши ПДЧ, Україна до 2014 року залишалася з Альянсом на етапі політичного діалогу з елементами практичного співробітництва, оскільки українські військовослужбовці в цей період брали активну участь у миротворчих місіях НАТО [13].

Військові дії на Сході України 2014 року стали точкою відліку нового етапу співпраці України з Північноатлантичним Альянсом. Указом Президента України від 24.09.2014 р. № 744/2014 уведено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 серпня 2014 р. «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності», яким визначено, що пріоритетним національним інтересом України у сфері зовнішньополітичної діяльності 2014 р. та наступних роках є подальший розвиток відносин стратегічного партнерства України зі США, ЄС і НАТО [8]. Уже 23 грудня 2014 р. Верховна Рада України ухвалила рішення про відмову України від

позаблокового статусу: він виявився неефективним у контексті забезпечення держави від зовнішньої агресії та тиску.

Аналізуючи думки різних політичних експертів виокремимо 3 основні чинники, що перешкоджають сьогодні вступу України в НАТО: військовий конфлікт на сході держави; невідповідність Збройних сил України стандартам НАТО; незавершені реформи в оборонній, правовій сферах, секторі державного управління тощо.

У політичній та інформаційній сферах збройну агресію Російської Федерації проти України називають різними термінами. З одного боку, це такі визначення, як «гібридна війна», «неоголошена війна», «дивна війна», «таємна війна», «спливаюча війна», «нестандартна війна», «напіввійна», «війна керованого хаосу» тощо. З іншого боку, дехто намагається охарактеризувати ситуацію, спричинену збройним нападом РФ на Україну, як «внутрішньополітичну кризу», «громадянську війну», «українсько-українську війну» [17]. Фактично такі спроби означають заперечення силового загарбання Росією Криму і погляд на воєнні дії на Сході України не як на міжнародний, а як на внутрішній конфлікт. Намагаючись у правовому полі визнати Росію державою-агресором (18 січня 2018 року Верховна Рада України ухвалила в цілому президентський законопроект про деокупацію Донбасу, згідно з яким держава на законодавчому рівні відмовилася від терміна *Антитерористична операція (АТО)*, а військова операція на Сході України сьогодні – це заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, стримування і відсічі російської збройної агресії в Донецькій та Луганській областях), Україна фактично юридично підтверджує наявність конфлікту з країною-сусідом, який за чотири роки переріс з активної збройної фази у фазу жевріючого протистояння [14]. Це напряму суперечить ст. 5 «Північноатлантичного договору», відомій за трактуванням як «атака на одного – це атака на всіх членів НАТО», що передбачає колективний захист усіх членів Альянсу [11]. Питання усунення цього чинника за чотири останні роки вважали головною темою багатьох конференцій, брифінгів, круглих столів тощо як в Україні, так і за її межами. Юристи сходяться на думці, що жодна стаття цього основоположного документа, який визначає процедуру набуття членства в Альянсі (навіть ст. 5), не містить прямого зобов'язання використовувати саме збройні сили країн-членів для допомоги. Договір зобов'язує країни надати допомогу в індивідуальному порядку або колективно, «в тому числі застосовуючи збройні сили» [20]. Згідно з положеннями і практикою, допомогу можна здійснювати за рахунок ресурсів, логістичної та іншої (розвідувальної, технічної) підтримки. Стаття 5 де-юре не несе за собою зобов'язання оголосити війну агресору та обов'язково застосувати проти нього силу. Враховуючи існування Мінських домовленостей як механізму врегулювання конфлікту на Донбасі, щодо яких, зрозуміло, існує багато критики з приводу їхнього впливу на безпекову ситуацію в зоні АТО, юридично їх трактують як «мирний шлях до вирішення територіальних претензій з країною-сусідом», про що йдеться в ст. 1 того ж Північноатлантичного Договору 1979 року та згідно з Хартією

ООН. Отже, з юридичного боку, війна на Сході України не повинна стати перешкодою до вступу України в Альянс.

Аналізуючи перспективи вступу в НАТО Грузії, директор американського центру зовнішньополітичних досліджень *Heritage Foundation* Люк Коффі переконаний, що членство в НАТО для Грузії, як згодом – і для України, можливе навіть за умови існування на території країна-аспіранта НАТО зон замороженого конфлікту. Тим паче, що в практиці Альянсу таке вже траплялося. Прикладом слугує ситуація з Кіпром 1974 року. «Сьогодні політика Росії в Грузії та Україні полягає в тому, щоб тримати ці країни поза ЄС і НАТО. Проблемою є те, що прийняття Грузії до Альянсу може автоматично означати війну з Росією через окуповані території» [10]. Аби зняти цю засторогу, Коффі пропонує запровадити зміни до ст. 6 Статуту НАТО, що визначає території, які потрапляють під дію ст. 5, і тимчасово вилучити окуповані Росією території з-під дії вимог спільного захисту. «Це надіслало б дуже потужний сигнал Москві, що лише тому, що ви деє втрутилися – в Криму, Східній Україні, Цхінвалі, Абхазії чи Придністров'ї – лише тому, що ви нелегально окупували територію іншої країни, це не зупинить прогрес цієї країни у зближенні з Євroatлантичною спільнотою. Це не зупинить її трансатлантичну інтеграцію», – вважає Коффі. Такі дії, хоча і непрості, мали б позбавити Росію мотивації до агресії та окупації територій інших країн і унеможливити політичний аспект, на якому наголошує Люк Коффі і який є більшою перешкодою на шляху України до Альянсу, ніж війна на сході держави.

Декларуючи вступ в Альянс першочерговим завданням для України, сьогодні українська політична верхівка на чолі з президентом П. Порошенком не розглядає варіант прийняття України в НАТО без Криму, Луганської та Донецької областей. Та все ж соціологічні дослідження засвідчують, що питання євroatлантичної інтеграції України для її населення є надзвичайно важливим. Сьогодні в Україні значно збільшилася кількість прихильників ідеї членства в Північноатлантичному Альянсі і сягає вона понад 53 %. За інформацією ЗМІ, ставлення населення України до НАТО стало одним із найяскравіших прикладів кардинальних зрушень у громадській думці українців. Зокрема, аналізуючи громадські настрої в Україні щодо членства в Північноатлантичному Альянсі, такого висновку дійшли соціологи фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та Центру Разумкова. Перший «стрибок» зафіксований у червні 2014 року – з 15 % (квітень 2012 року) до 45 % – «за», а ось супротивників, навпаки, зменшилося майже вдвічі – з 62 % до 36 %, відповідно. У червні 2017 року цей розрив на користь прихильників НАТО знову збільшився: на референдумі за вступ в Альянс проголосувало б 69 % населення.

Водночас результати референдуму щодо членства України в НАТО за даними соціопитування Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, були б різними у різних регіонах України: проголосували б за у Західному (за – 71 %, проти – 11 %, не визначилися – 17 %) та Центральному регіонах (за – 52 %, проти – 30 %, не визначилися – 17 %). Переважно проти проголосували б у Південному (за – 25 %, проти – 43%, не визначились – 33 %) та Східному

регіонах (за – 32 %, проти – 53 %, не визначилися – 15 %). Аргументи на користь такого вибору доволі вагомі: НАТО – це гарантія безпеки України, можливість зміцнити українську армію та прискорити просування України на шляху до Європейського Союзу. Саме такою є визначальна мотивація тих, хто на референдумі проголосував би за вступ.

Проте фахівці стверджують, що українці ще мало знають про НАТО, її насправді миролюбну сутність, спрямовану на подолання конфліктів передусім мирним шляхом. Директор Центру інформації та документації НАТО в Україні Барбора Маронкова в прямому ефірі спецпроекту «НАТО телемарафон» на телеканалі ЗІК 15 червня 2018 року заявила, що Північноатлантичний Альянс загалом задоволений рівнем підтримки ідеї вступу України до НАТО. Водночас її дивує глибока вкоріненість у свідомості частини українців міфу щодо агресивності блоку [1]. Вона зазначила, що дещо покращилася ситуація щодо обізнаності громадян, що таке НАТО і що означає членство в Альянсі для країни. Також Маронкова констатувала, що у думках українських громадян досі існує багато міфів і стереотипів щодо агресивності НАТО. Та й самі українці, за даними соціопитування Центру Разумкова, зізнаються, що про ймовірні наслідки вступу до НАТО чи відмови від нього знають мало (36 %) або взагалі нічого (16 %), тому надзвичайно актуальною сьогодні залишається інформаційно-роз'яснювальна кампанія [2].

Водночас серйозною перешкодою на шляху до отримання Україною Плану дій на членство в НАТО є невідповідність Збройних сил України натівським стандартам, оскільки досягнення повної сумісності потребує тривалого часу на реалізацію [9].

Стандартами НАТО називають систему угод, яку уклали держави-члени і яка охоплює безліч питань – від штабних процедур до типу палива для літаків, БТРів чи танків та розміру горловин баків цих машин. Вони допомагають найефективніше здійснювати спільне управління силами й засобами збройних сил, уможливають спільні операції та місії, бойову підготовку, технічне оснащення армій, розробку та виробництво озброєння та військової техніки. Такі угоди називають *Standardization Agreement* (STANAG) [3]. Існують також стандарти, які визначають порядок проведення допиту полоненого, порядок організації медичної евакуації, вимоги щодо харчування військовослужбовців, авіаційної безпеки, зберігання боєприпасів тощо. Одна з угод визначає психологічну роль командира військового підрозділу та містить посібник з настановами щодо його професійної діяльності. Лише термінологія сягає понад десяти тисяч визначень – термінів англійською та французькою мовами. Кількість цих стандартів сьогодні вже наближається до 1300, їх періодично оновлюють.

У листопаді 2015 року міністром оборони України С. Полтораком затверджено План виконання основних заходів щодо переходу Збройних сил України на стандарти НАТО (так звана Дорожня карта реформування Збройних сил України), який прописаний у таких трьох основних документах:

Стратегія національної безпеки (травень 2015 року) – визначає алгоритм побудови нової оборонної системи країни, орієнтованої на євроатлантичні стандарти та цінності;

Воєнна доктрина (вересень 2015 року) – окреслює основні загрози України у воєнній сфері, засади їхньої протидії та напрями оборонної реформи;

Концепція розвитку сектору безпеки та оборони (березень 2016 року).

Ці три документи стали основою для розроблення Стратегічного оборонного бюлетеня України, який 6 червня 2016 року схвалив указом Президент П. Порошенко. Згідно з цими документами, до 2020 року опрацюванню підлягають 134 стандарти НАТО, на основі яких розроблятимуться власні документи.

Стандарти, які використовують у НАТО, умовно поділяють на адміністративні, оперативні та матеріально-технічні [16].

Адміністративні – це стандарти щодо ведення військової документації, термінології та управління щоденною діяльністю військ. Прикладом впровадження адміністративних стандартів сьогодні в Україні є реформування Міністерства оборони та Генерального штабу і перехід на притаманну НАТО так звану J-структуру – оптимальну для управління військами структуру штабів. Як засвідчує досвід, така система надає керівникам усіх рівнів більшу самостійність в ухваленні управлінських рішень. У J-структурі НАТО процедури децентралізовано, кожен з офіцерів діє в чітко визначених межах своїх повноважень. Залежно від завдання, офіцери-фахівці у своєму секторі опрацьовують варіанти розв'язання проблеми, а начальник обирає оптимальний, на його думку, варіант. Оборонною реформою загалом передбачено до 2018 року реформувати Міністерство оборони, а до 2020 року – Генштаб і Збройні сили України. Крім реорганізації Головного управління персоналу (J1), Головного управління оборонного та мобілізаційного планування Генерального штабу (J5), створені Головне управління логістики (J4) та Головне управління підготовки (J7).

Оперативні стандарти – це стандарти, які стосуються розробки, підготовки і безпосереднього проведення військових операцій, навчань, а також їхній подальший аналіз. Ще з часів приєднання України до програми «Партнерство заради миру» українські військовослужбовці неодноразово брали участь у миротворчих місіях у різних гарячих точках світу. Навіть на час розгортання військового протистояння на Сході України не відізнали жодного військовослужбовця, задіяного в миротворчих місіях і станом на 2018 рік передбачено продовження залучення українських військових до миротворчих операцій НАТО *Kosovo Force* (KFOR) у Косово, тренувально-дорадчої місії НАТО «Рішуча підтримка» в Ісламській Республіці Афганістан та спільних з ООН миротворчих сил у зоні безпеки Придністровського регіону Республіки Молдова.

З метою забезпечення належної підготовки відповідної стандартам НАТО з 2014 року українських військовослужбовців на полігонах постійно навчають іноземні інструктори, а деякі українські навчальні заклади у свої програми

впровадили програму НАТО Удосконалення військової освіти (*Defence Education Enhancement Program – DEEP*). У січні 2018 року глава держави підписав закон Про схвалення рішення президента України щодо допуску підрозділів збройних сил інших держав на територію України у 2018 році для участі у багатонаціональних навчаннях і затвердив план проведення цих навчань [15]. На 2018 рік на території України заплановано шість масштабних міжнародних навчань, спрямованих на підвищення сумісності військовослужбовців ЗСУ з військовослужбовцями країн-членів Північноатлантичного Альянсу.

Багатонаціональне навчання з підготовки підрозділів збройних сил – тактичне навчання, яке вже розпочалося на Яворівському полігоні в Старичах (Львівська область) з початку січня і триватиме до кінця 2018-го року.

Українсько-американські навчання Rapid Trident–2018 проходять на території Міжнародного центру миротворчості та безпеки на Львівщині з 2006 року. На 2018 рік їх запланували з червня до листопада.

Українсько-американські навчання Сі Бриз–2018 командно-штабні навчання, які проводять на території України з 1997-го року, охоплюють акваторію Чорного моря, військові аеродроми та полігони ЗСУ, посадкові майданчики Тендрівської коси (м. Очаків), Міжнародний аеропорт Одеса, Одеський морський торговельний порт, морський торговельний порт Южний (м. Одеса), військовий порт м. Очаків (Миколаївська обл.). Мета – покращення співпраці та координації між країнами Чорноморського регіону (окрім РФ), відпрацювання маневрів у морі і на суходолі. Навчання триватимуть з червня до жовтня.

Багатонаціональні навчання Світла лавина–2018. Упродовж серпня – жовтня на Яворівському полігоні триватимуть тренування багатонаціонального інженерного батальйону Тиса, куди входять підрозділи Збройних сил України, Румунії, Угорщини та Словаччини. Цей батальйон створено 2002 року для запобігання та швидкого реагування на наслідки повеней, які загрожують країнам Карпатського регіону, зокрема, в басейні річки Тиса, яка протікає на кордоні України, Румунії, Угорщини та Словаччини.

Українсько-румунські навчання Ріверіан–2018. Мета цих навчань у плані сформульована так: Підвищення рівня взаємосумісності між морськими підрозділами Збройних сил України та держав-учасниць в організації та проведенні операцій із забезпечення регіональної безпеки Чорноморського регіону. Відпрацювання елементів патрулювання та рятувально-пошукових операцій. Районами проведення зазначено річку Дунай, гирло річки Дунай, акваторію Чорного моря і територію Румунії. Навчання триватиме до 20 діб протягом квітня–листопада 2018 року.

Багатонаціональні навчання Чисте небо–2018. З метою досягнення оперативної та бойової взаємосумісності в повітряному просторі країн Європи на території України та країн-сусідів відбудуться спільні військові маневри повітряних сил Чисте небо-2018. Упродовж травня–листопада триватимуть тактичні навчання у повітряному просторі України та на військових аеродромах Збройних сил України.

Окрім військових навчань на території України заплановано ще 23 навчання поза її межами, в яких військовослужбовці ЗСУ братимуть участь. Це такі країни, як Німеччина, Грузія, Болгарія, Литва, Румунія, Норвегія та Польща.

У консультативному плані реформувати оборонну структуру Україні допомагають іноземні радники, які не входять ні до штату Міністерства оборони України, ні до Генерального штабу Збройних сил України. Наразі 61 іноземний радник від 13-ти країн-членів НАТО надає консультативну дорадчу допомогу Міноборони та Генштабу. З них 6 стратегічних радників високого рівня при Комітеті реформ Міністерства оборони України та ЗСУ від США, Великої Британії, Литовської Республіки, Канади, Федеративної Республіки Німеччина та Республіки Польща. Країни, які надають консультативно-дорадчу допомогу: Королівство Нідерландів – 1; Канада – 5; Королівство Норвегія – 1; Велика Британія – 7; Королівство Данія – 1; США – 35; ФРН – 2; Литовська Республіка – 5; Чеська Республіка – 3; Республіка Польща – 2; Угорщина – 1; Румунія – 1; Естонська Республіка – 1.

При Міністерстві оборони України створено спеціальний орган – Комітет реформ МО України та ЗСУ під головуванням міністра оборони. До його складу увійшли представники Міністерства оборони, інших центральних органів виконавчої влади, Збройних сил України та інших складових сил оборони, радники від держав-членів НАТО, народні депутати України, волонтери та представники громадських організацій. Розроблено журнал Матриця досягнення стратегічних цілей і виконань основних завдань оборонної реформи, у якому детально розписано оперативні цілі до 2020 року і передбачено оцінювання виконаних завдань.

На думку експертів з Управління стандартизації, кодифікації та каталогізації, що є у структурі Міноборони, найдовше і найвитратніше впроваджувати технічні стандарти забезпечення армії всім, що їй потрібно для роботи: технікою, зброєю, боєприпасами, харчуванням тощо. Сьогодні розробку, модернізацію і закупівлю зразків озброєння та військової техніки (ОВТ) в інтересах ЗСУ здійснюють з урахуванням стандартів НАТО, які забезпечуватимуть передбачену сумісність у спільних операціях Альянсу. Принаймні так стверджують у Департаменті військово-технічної політики, розвитку озброєння та військової техніки Міністерства оборони України. Закупівлю та модернізацію зразків ОВТ здійснюють з поетапною заміною застарілих зразків ОВТ.

Інтенсивнішого діалогу з НАТО Україна прагне з 2014 року, що засвідчують її Річні національні програми. Наша держава позиціонує цей документ як основу, на якій базуватиметься План дій на членство в НАТО. Указом Президента України від 28 березня цього року затверджено Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2018, яка є вже четвертою з часу скасування позаблокового статусу нашої держави Президентом П. Порошенком [18]. Як наголошує заступниця Генерального секретаря НАТО, американська дипломатка Роуз Геттемюллер, для України потрібно зануритися у виконання річних національних програм. Важливо те, що українські РНП

мають таку ж структуру, як ПДЧ. «Ваші РНП ґрунтуються на *NATO study on Enlargement* – документі, який визначає правила розширення Альянсу. Тому саме РНП – це те, що є найважливішим для України».

Як засвідчує аналіз щорічної національної програми, продовжується реформування виборчого законодавства, системи судочинства, прокуратури, пенітенціарних органів, системи державного управління, податкової системи, енергетичного сектору, триває децентралізація, боротьба з відмиванням доходів, фінансуванням тероризму і розповсюдження зброї. Програма націлена на забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб тощо. Співпраці Україна–НАТО присвячено підпункт 1.2: «Професійна підготовка в рамках Програми Україна–НАТО з професійного розвитку цивільного персоналу сектору безпеки і оборони; Платформа Україна–НАТО з вивчення досвіду протидії гібридній війні в Україні; Стратегічні комунікації».

Значну увагу протягом 2018 року приділено діяльності із забезпечення вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України відповідно до Указу Президента України від 21 лютого 2017 року № 43 Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017–2020 роки. Діяльність Платформи Україна–НАТО з вивчення досвіду протидії гібридній війні спрямована на спільне вивчення основних аспектів діяльності в умовах гібридної війни, вироблення рекомендацій щодо аналізу та протидії гібридним загрозам. Пріоритетом залишатиметься реформування сектору безпеки й оборони відповідно до Стратегічного оборонного бюлетеня України та рекомендацій Альянсу.

Як стверджує заступниця Генерального секретаря Альянсу Роуз Геттемюллер, для НАТО важливим став законопроект Про національну безпеку, зокрема, положення про цивільний контроль над військовими відомствами та спецслужбами, що для України є абсолютно новим підходом у військових структурах.

Загалом Річні національні програми містять 5 розділів: політичні та економічні питання, оборонні та військові питання, ресурсні питання, питання безпеки та правові питання.

Думки експертів різняться з приводу того, чи виконання РНП наближають нас до членства в НАТО, оскільки Альянс лише відіграє роль спостерігача і не контролює виконання завдань, які поставила собі країна-аспірант НАТО. Проте моніторинг виконаного чи не виконаного існує і він доволі лояльний. Загалом ставлення НАТО до України упродовж останніх років суттєво змінилося, а відносини НАТО–Україна набули статусу не лише політичного діалогу, але й практичного співробітництва.

Сьогодні Комплексний пакет допомоги Україні, як підсумок Варшавського саміту НАТО 2016 року вважають найбільшим з наданих країні, що не є членом Альянсу за час існування організації. Основне фінансування здійснюють через трастові фонди, яких на 2018 рік нараховують уже 10. Загальна сума допомоги становить близько 40 млн євро [5].

Рис 1. Діючі проекти трастових фондів НАТО в Україні.

Політику створення трастових фондів започатковано у вересні 2000 року з метою допомоги країнам-партнерам у безпечному знищенні накопичених протипіхотних мін. Це забезпечило Альянс практичним механізмом допомоги

країнам-партнерам щодо виконання їхніх зобов'язань відповідно до Оттавської конвенції про заборону використання, накопичення, виробництва протипіхотних мін та їхнє знищення. Проекти ініціюють країни-члени НАТО або країни-партнери, їх фінансують на добровільній підставі. Очікують, що країна, яка отримує допомогу, надасть максимальну підтримку у межах своїх можливостей. Це передбачає політичну, адміністративну, фінансову та іншу підтримку з метою ефективного впровадження проекту.

Із 10-ти існуючих станом на 2018 рік фондів чимало розпочало діяльність у вересні 2014 року після Уельського саміту НАТО як відповідь на агресивні дії Росії проти України [4]

Як бачимо з рис 1., найбільше фінансування передбачене за старою програмою знешкодження протипіхотних мін, застарілих та надлишкових запасів озброєнь і боєприпасів. Загальний бюджет її допомоги становить 25 млн євро.

Другою за фінансуванням є програма реформування систем логістики і стандартизації в армії, нацгвардії та прикордонній службі. На неї загалом передбачили 4,1 млн євро. Третій проект – розвиток доброчесності для зменшення ризиків корупції в секторі безпеки і оборони. Його бюджет складає 2,8 млн євро. Проект медичної реабілітації українських поранених та підвищення стандартів медичних служб передбачає бюджет 2,25 млн євро. Програма модернізації системи командування та військового управління має бюджет 1,7 млн євро. Майже 1 млн євро витратять на програму утилізації військових радіаційних відходів у Житомирській області.

В Україні 2017 року у рамках співпраці з Північноатлантичним Альянсом запрацював 10-й трастовий фонд зі стратегічних кризових комунікацій.

Як елемент практичної допомоги НАТО Україні з метою реформувати Збройні сили України відповідно до стандартів Альянсу став *Комплексний пакет допомоги (КПД)*, прийнятий на засіданні глав держав та урядів Комісії Україна–НАТО 9 липня 2016 року в рамках Варшавського саміту [19].

Комплексний пакет допомоги для України через трастові фонди і не тільки діє у таких сферах:

Управління, контроль, зв'язок та комп'ютеризація (С4). НАТО сприяє Україні в реорганізації та модернізації її С4 структур і спроможностей. Країни-лідери: Канада, Німеччина, Велика Британія.

Логістика та стандартизація. Запровадження чіткої, скоординованої та ефективної інтегрованої системи логістики, що стане ключовим компонентом реформування Збройних сил України. Країни-лідери: Чехія, Нідерланди, Польща.

Військово-технічне співробітництво. Допомога у цій сфері передбачає посилення взаємосумісності України з НАТО у сфері матеріально-технічного забезпечення, а також кодифікаційних спроможностей України.

Кібербезпека. НАТО надає підтримку щодо реалізації Стратегії кібербезпеки України та сприятиме розвитку військово-технічних спроможностей із протидії кіберзагрозам. Країна-лідер: Румунія.

Енергобезпека. Підтримка захисту критичної інфраструктури шляхом обміну передовим досвідом, а також проведення тренувань і навчань. Реалізацію відповідних проектів у цій галузі очолить Центр передового досвіду НАТО з енергетичної безпеки в м. Вільнюс (Литовська Республіка).

Медична реабілітація. Альянс надає підтримку в реалізації ефективної системи медичного забезпечення, зокрема, у галузі надання медичних послуг з реабілітації. Трастовий фонд з медичної реабілітації очолює Болгарія.

Протидія саморобним вибуховим пристроям, знешкодження вибухонебезпечних предметів і розмінування. Трастовий фонд для знищення звичайних боєприпасів, стрілецької зброї, легких озброєнь і переносних зенітно-ракетних комплексів в Україні очолюють США. Трастовий фонд для утилізації радіоактивних джерел у місцях колишньої дислокації радянських військових об'єктів очолює Німеччина.

Наукові проекти, пов'язані з безпековою проблематикою. Програма НАТО «Наука заради миру та безпеки», де Україна є головним бенефіціаром, сприятиме реалізації заходів у рамках Комплексного пакета допомоги у цій галузі. Потенціал України у сфері телемедицини та парамедицини розбудовуватимуть у рамках КПД як флагманський проект.

Стратегічні комунікації. НАТО підтримує розвиток потенціалу у сфері стратегічних комунікацій для сил оборони, надаючи сприяння як державним установам, так і громадським організаціям, зокрема, через імплементацію Дорожньої карти Партнерства зі стратегічних комунікацій Україна–НАТО.

Протидія гібридній війні. З урахуванням розвитку загроз, пов'язаних із використанням методів сучасної гібридної війни, НАТО й Україна в рамках КПД НАТО беруть на себе зобов'язання щодо створення платформи для вивчення досвіду протидії засобам гібридної війни в Україні. У Варшаві (Польща) 26 жовтня 2017 року відкрита Платформа дій Україна–НАТО щодо гібридних загроз.

Реформа органів безпеки. НАТО сприятиме в імплементації реформування Служби безпеки України, приділяючи значну увагу забезпеченню цивільного демократичного контролю.

Планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру. У рамках КПД НАТО допомагатиме Державній службі України з надзвичайних ситуацій у розбудові її потенціалу і можливостей у сфері цивільного захисту та гуманітарної допомоги в контексті заходів, які реалізуватиме Євroatлантичний координаційний центр з реагування на надзвичайні ситуації цивільного характеру [6].

Уельський і Варшавський саміти НАТО 2014 і 2016 років – саміти, на яких українське питання розглядали на рівні з нагальними проблемами Альянсу. Важко однозначно відповісти, чи були вони успішними для України. Якщо виходити з питань практичної матеріальної допомоги, то, безумовно, так. У спільних деклараціях після завершення засідань Комісії Україна–НАТО лідери держав-членів Альянсу також неодноразово засуджували російську незаконну та самопроголошену анексію Криму й умисну дестабілізацію східної України, яка

порушує міжнародне право, а також закликали Росію відкликати самопроголошену анексію Криму, якої члени Альянсу ніколи не визнають. На саміті 2017 року в Брюсселі українське питання взагалі не розглядали, що засвідчує про охолодження інтересу до України.

Загалом ставлення до України як претендента на вступ до НАТО власне в Альянсі доволі суперечливе і наразі не на користь нашої держави. Це впливає з офіційних заяв політичних лідерів країн-членів НАТО. Колишній президент Польщі О. Квасьневський 2016 року на заході Фонду імені Кербера у Варшаві зазначив, що «Україні варто відмовитися від своєї мрії стати членом НАТО». «Реальний шанс на вступ до НАТО Україна отримає, коли війна на Донбасі закінчиться і Росія поверне Крим. Ніхто не прийме країну до лав Альянсу в стані війни». Про це у Варшаві в рамках дискусії, організованої Вишеградським фондом та Центром Нова Європа, також зазначив колишній президент Польщі Броніслав Коморовський у жовтні 2017 року. Наголосимо, що Польща – одна з небагатьох країн-членів Альянсу, яка найімовірніше голосуватиме за вступ України до НАТО, виходячи, насамперед, з аспектів власної безпеки та враховуючи тісну співпрацю з нашою країною протягом останніх років. Офіційна Варшава декларує підтримку Україні на шляху до євроінтеграції. В середині Альянсу Україна може, безперечно, розраховувати на країни Балтії. США послідовно наголошують, що Україна – той партнер, «якому ми допомагаємо в кінцевому підсумку отримати членство», як заявив постійний представник США при НАТО Кей Бейлі Хатчінсон у квітні 2018 року.

Отримавши на початку 2018 року статус країни-аспіранта НАТО як елемент політичної підтримки, Україні потрібно все ж пам'ятати, що ще з часів Бухарестського саміту НАТО 2008 року серед країн НАТО сформувалися дві групи із протилежними поглядами щодо підтримки надання Україні ПДЧ. Проти надання ПДЧ Україні тоді висловились Німеччина, Франція, Італія, Іспанія, Нідерланди, Бельгія, Португалія, Люксембург, Угорщина. Грецька Республіка утрималась при голосуванні, що фактично дає підстави зачислити цю країну швидше до табору опонентів євроатлантичного курсу України, ніж до її прихильників. Свою підтримку на саміті у м. Бухаресті висловили США, Великобританія, Данія, Канада, Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Чехія, Туреччина. Норвегію та Ісландію також можна віднести до табору прихильників євроатлантичної інтеграції, оскільки вони є членами Скандинавсько-Балтійської ініціативи, усі учасники якої підтримали прагнення України приєднатися до Європейського Союзу і НАТО. Ситуація сьогодні дещо змінилася. За даними соціопитування компанії *Kantar Public* на замовлення Ялтинської європейської стратегії 58 % європейців підтримують вступ України до НАТО. Опитування провели в семи країнах ЄС – Німеччині, Франції, Італії, Литві, Великій Британії, Польщі та Нідерландах – за репрезентативною для кожної з країн соціологічною вибіркою (понад тисячу осіб на країну). Майже в кожній країні, за результатами дослідження, більшість підтримує Україну в її прагненні стати членом Альянсу. Навіть у Франції та Нідерландах за це висловилося 49 % опитаних, в інших країнах рівень

підтримки більший. У Литві та Польщі він сягає 72 % і 76 % відповідно [12]. Ці дві країни колишнього комуністичного табору забезпечують найсильнішу підтримку вступу України до НАТО. Головним аргументом на користь інтеграції України в НАТО європейці вважають її протистояння з Росією (40 % від числа тих, хто підтримує вступ). Окрім того, 28 % вважають, що вступ України до НАТО посилить здатність Європи чинити опір російській агресії.

Український політикум, передусім політична партія «Опозиційний блок», часто спекулює питанням вступу України в Альянс. Тут теж думки розділилися. В одній з останніх заяв міністр закордонних справ України Павло Клімкін на спільній прес-конференції з головою МЗС Данії Андерсом Самуельсеном 21.02.2018 року зазначив: «На нинішньому етапі Україна не має шансів стати членом Європейського Союзу і НАТО, однак може розраховувати на це у майбутньому» [7]. На думку більшості українських політологів, вступ до Альянсу – це перспектива щонайменше десяти-п'ятнадцяти наступних років. Все залежить від обидвох сторін. З боку України необхідні послідовні і дієві реформи, з боку Альянсу – політична воля країн-членів НАТО, яка значною мірою залежить від стану реформ в Україні та безпекової ситуації у світі загалом.

Отже, період з 2014 року і до сьогодні характеризується початком нового етапу співпраці України з Північноатлантичним Альянсом. Анексією Криму та військовою агресією Російська Федерація продемонструвала світовій спільноті реальні загрози нашого часу і відсутність чітких механізмів їхньої протидії. Враховуючи той факт, що Україна в геополітичному контексті є рубежем між НАТО та Росією і первинним майданчиком для вивчення такого явища, як «гібридна війна», простежується зацікавленість Україною з боку Альянсу. Зросла практична фінансова та матеріально-технічна допомога Україні через трастові фонди, забезпечується політична підтримка на самітах НАТО. Усунувши 3 основних чинники, що перешкоджають вступу Україні в Організацію Північноатлантичного Договору та надалі перебуваючи в постійному політичному діалозі та військовому співробітництві Україна має реальні шанси отримати План дій на членство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барбора Маронкова: В Україні багато стереотипів і міфів щодо НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zik.ua/news>.
2. Більшість українців підтримали б вступ в НАТО в разі проведення референдуму [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://www.unian.ua>.
3. Вус Р. Стандарти НАТО: переваги і складнощі переходу на них [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://na.mil.gov.ua/61052-standarty-nato-perevagy-i-skladnoshhi-perehodu-na-nyh>.
4. Діючі проекти Трастових фондів НАТО в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ispc.org.ua/archives.
5. Керівник місії при НАТО: допомога Україні – найбільша в історії Альянсу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/news>.

6. Комплексний пакет допомоги для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/mediafiles/sites/nato/>.
7. Клімкін П. Нинішня Україна не має шансів стати членом ЄС і НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.5.ua/>.
8. Кучик О. Переосмислення безпекового виміру співробітництва України з державами Центральної та Східної Європи на сучасному етапі / Кучик О., Мальський М. // Транскордонна безпека: політико-правовий, соціально-економічний, гуманітарний та екологічний вимір : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, Львів, 21 квітня 2017 року.
9. Кушта О. Україна–НАТО: чинники, що перешкоджають євроатлантичній інтеграції України / Кушта О. // Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, Львів, 15–16 травня 2018 року.
10. НАТО може прийняти Україну та Грузію попри дії Росії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/a/29014322.html>.
11. Опитування громадян семи країн Євросоюзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ua.interfax.com.ua/news/political>.
12. Особливе партнерство України з НАТО–МЗС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mfa.gov.ua.>about-ukraine>nato>.
13. Перепелиця Г. Україна–Росія: війна в умовах співіснування : монографія. – Київ : Стило, 201518.
14. Про затвердження Річної національної програми під егідою Комісії Україна–НАТО на 2018 рік: Указ Президента України / Верховна Рада України – 2018 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
15. Сампан І. Спільні навчання ЗСУ і НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.112.ua/.../spilni-navchannia-zsu-i-nato>.
16. Сампан І. Стандарти НАТО як панацея для українського війська. Що вже зроблено? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.112.ua/.../standarty-nato-iak-panatseia-dlia-ukrainskoho-viiska>.
17. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. – Київ, 2017.
18. У НАТО схвалили всеосяжний пакет допомоги для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/news>.
19. Фріз І. Чи можна вступити в НАТО з військовим конфліктом? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unian.ua/politics/10023365-chi-mozhna-vstupiti-v-nato-z-viyskovim-konfliktom.html>.
20. NATO–Topic: topics [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.nato.int>cps>topics>.

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2018

Прийнята до друку 01.09.2018

TRANSFORMATION OF UKRAINE-NATO RELATIONS IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN ARMED CONFLICT

Oksana Kushta

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000, tel. (032)-239-41-32,
email: oksana.kushta@ukr.net*

The article deals with the issue of the transformation of Ukraine's relations with the North Atlantic Treaty Organization under the influence of the aggressive policy of Russian Federation towards Ukraine after 2014. The analysis of key areas of cooperation at bilateral and multilateral levels regarding the reform of the security and defense sector of Ukraine and the coordination of priority directions of cooperation in the international arena are carried out.

The achievement of relations with NATO was established by the Charter on a Distinctive Partnership, 1997 and practical activities since 1994 within the framework of the Partnership for Peace program. Until 2014, at the Alliance Bucharest Summit of the Membership Action Plan, Ukraine remained at the stage of dialogue and sectoral military cooperation. During the cooperation, peacekeeping battalions with the participation of Ukrainian servicemen participated in the operations of the Organization in the Balkans, Bosnia and Herzegovina, Kosovo, and others.

Russia's annexation of the Autonomous Republic of Crimea, military actions in the East of Ukraine in 2014 became a turning point for a new stage of cooperation between Ukraine and the North Atlantic Alliance. Ukraine's refusal to stand for a non-aligned status and the announcement of a course to deepen European and, most importantly, Euro-Atlantic integration have opened new opportunities for cooperation with Allies in both bilateral and multilateral formats. Being in a state of war with the Russian Federation, Ukraine receives significant financial and logistical assistance from NATO through Trust Funds established by the member states of the Organization. Ukraine received top-level advisory and political support (Welsh and Warsaw Summits 2014, 2016).

Nowadays there are three main factors preventing Ukraine from joining NATO: the military conflict in the east; the incompatibility of the Armed Forces with NATO standards as well as unfinished reforms in the defense, legal, public administration. The inadequacy of the Armed Forces of Ukraine to the Alliance's standards is a problem that takes time to realize it.

Socio-research shows that, in particular, there is a significant support to the Euro-Atlantic course in more than 50 % of the population of the state and a significant part of Europeans, especially from neighbouring countries of Ukraine. This is due to the unstable security situation in the world now and the lack of effective mechanisms of influence on aggressor countries.

Consequently, the military aggression of the Russian Federation in 2014 has become a stimulating factor in strengthening cooperation with NATO. Over the past four years, visible progress has been made in bringing Ukraine closer to the Alliance. With the elimination of these key factors, while continuing to be in close political dialogue and military cooperation with the organization, Ukraine has a chance to get the Membership Action Plan.

Key words: NATO; Membership Action Plan; Trust Funds; Euro-Atlantic Integration.